

Güç Asimetrisi Çerçevesinde Filistin'deki Bölünmüşlüğün İsrail ile Çözumsuzlüğe Etkisi

The Effect of Division in Palestine
on the Deadlock with Israel,
within the Framework of Power Asymmetry

Barış ESEN*

Öz

Filistin'de bölünmüşlük kavramı ile kastedilen Filistin toplumunun ve siyasetinin temelde El Fetih ve Hamas olarak iki farklı örgüt tarafından temsil edildiği yapıdır. Bu bölünmüşlük coğrafi, sosyolojik, ekonomik ve siyasi olarak ayrışmayı ifade eder. Filistin toplumu İsrail işgali ile birbirinden koparılmış ve parçalara ayrılmıştır. Coğrafi bölünme sosyolojik ve ekonomik farklılıklara yol açmıştır. Filistin'deki bu bölünme silahlı iç çatışmaya dahi dönüşmüştür. Bu durum İsrail'e karşı askerî, diplomatik ve siyasi mücadeleyi zayıflatmıştır. İsrail-Filistin sorununa ilişkin çözüm arayışları ile Filistin içi barışın ve birliğin sağlanması birbirinden bağımsız değildir. Filistin ancak birlik halinde olursa İsrail ile güç farkını kapatma noktasında yol alabilir.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik güç, güç dengesi, teritoryal sorunlar, katlanılmaz maliyet, çatışma çözümü.

* Dr., Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0001-8648-9430, e-posta: baris.esen@beykent.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 26.02.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 30.10.2020

Abstract

What is meant with the concept of division in Palestine is the structure that is presented by two different organizations, which are El-Fatah and Hamas. This split represents geographical, sociologic, economic and political separation. The Palestine society is disintegrated and split into parts with Israel occupation. The geographical separation caused sociologic and economic differences. This separation in Palestine turns into even an internal armed conflict. This situation weakens the military, diplomatic and political struggle against Israel. The search for solution to the Israel-Palestine problem and to restore the peace and unity in Palestine are not independent from one another. If only Palestine keeps its unity and stays together, then it can advance in closing the power gap with Israel.

Keywords: *Power asymmetry, balance of power, territorial problems, hurting stalemate, conflict resolution.*

Giriş

İsrail-Filistin sorununun çözümü için öncelikli faktörlerden biri Filistin içi sorunların çözülmesi gerekliliğidir. “İsrail-Filistin sorununa nasıl çözüm bulunacak?” sorusu temelde “Filistin içi barış nasıl sağlanacak?” sorusu ile bağlantılıdır. Filistin’deki bölünmüşlük coğrafi, sosyolojik, ekonomik ve siyasi olarak ayrışmayı ifade etmektedir. Bu çalışmada Filistin’de bölünmüşlük kavramı ile kastedilen Filistin toplumunun ve siyasetinin temelde El Fetih ve Hamas olarak iki farklı örgüt tarafından temsil edildiği yapıdır. Filistin siyasetindeki bu bölünme belli dönemlerde silahlı çatışmaya dahi dönüşmektedir. Filistin mücadelesine odaklanması gereken iki grubun ayrışıp bölünmesi İsrail’in politikalarını ve sorunun çözümünü etkilemiştir.

Bu çalışma İsrail’in Filistin içindeki bölünmüşlüğü kendi çözümünü öne sürme ya da çözümsüzlüğü hedefleme politikası için kullanıp kullanmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Filistin’de bölünmüşlüğün nedenleri, bölünmüşlüğü derinleştiren faktörler, Hamas ve El Fetih arasındaki bölünmenin İsrail’e sağladığı faydalar gibi temel sorulara yanıt aranmaktadır. Çalışmanın odak noktalarından biri

Filistin'deki bölünmüşlüğün çatışmaları ve asimetrik güç ilişkisinde müzakere sürecini nasıl etkilediğidir.

İsrail-Filistin çatışmasında devlet olmayan zayıf tarafın güçlü taraf olan bir devlete karşı asimetrik mücadelesi söz konusudur. Çatışma bu yönüyle aktörü devlet olan iki taraf arasındaki asimetrik anlaşmazlıklardan farklıdır. Asimetrik güce sahip taraflar sonuca ulaşma eğiliminde olmasa da kimi zaman üçüncü tarafların süreci kolaylaştırması, yönlendirmesi ya da baskısı ile müzakereye başlayabilirler. Üçüncü taraflar ayrıca kendi çıkarları doğrultusunda güç asimetrisinde dengeleyici ya da asimetrik durumu daha da derinleştirici rol üstlenebilirler. Çalışma soruna dair üçüncü tarafların ve arabulucuların etkisini de değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın farklılığı asimetrik güç ilişkisi ile bölünmüşlük temalarının birlikte değerlendirilmiş olmasıdır. Çalışma işgal edilmiş topraklar için mücadele eden zayıf taraf içerisindeki bölünmeyi ortaya koymaya çalışırken bunu o tarafın gücü üzerindeki olumsuz etkisi ile ilişkilendirmeyi hedefler. Araştırma zayıf taraf ile güçlü tarafın müzakere sürecine geçişinde güç dengesi arayışı ve bu arayış yolunda zayıf tarafta bölünmenin giderilmesinin güce ve müzakere sürecine etkisine odaklanır. Çatışmanın sona erdirilmesi ve müzakerelere geçişte uygun zaman özellikle güçlü taraf için katlanılmaz maliyet düşüncesinin ortaya çıkması ile sağlanır. Çalışma uygun zamana gidişte zayıf taraf içerisindeki bölünmüşlüğün giderilmesinin güç asimetrisini azaltmadaki rolüne yoğunlaşmaya gayret etmektedir.

1. El Fetih ve Hamas'ın Kuruluşu

Hamas ve El Fetih arasındaki bölünmeden bahsederken iki örgütün çıkış noktalarından başlanabilir. 1948 savaşıyla Filistinlilerin yarısı mülteci konumuna düşerken Filistin toprakları İsrail, Mısır ve Ürdün tarafından paylaşılarak parçalandı. Savaş sonrası parçalara ayrılan Filistin ulusal mücadelesi bölge dışındaki mülteci gruplar ya da Filistin bölgesindeki grupların birleşmesi ile örgütlendi. Filistin Öğrenci Birliğini

kuran Yaser Arafat 1952-56 yılları arasında bu örgütün başkanlığını yaptı.¹ Arafat ve yakın çevresi 1957’de Mısır’dan ayrılarak mühendis olarak çalışacakları Kuveyt’e gittiler ve burada gizli faaliyetlerin yanı sıra 1959 yılında “Filistinuna” yani “Filistinimiz” adlı dergiyi çıkarmaya başladılar.²

Arafat tarafından 1959 yılında Kuveyt’te kurulan El Fetih örgütünün ismi “Filistin kurtuluşu için hareket” anlamına gelen “*Hareketü’l Tahrir el-Vatani el-Filistini*”nin tersten okunuşunun ilk harflerinden yani “Fatah”tan oluşmaktadır.³ Mısır, Ürdün ve Suriye’nin İsrail’e altı gün içerisinde yenildiği 1967 Savaşı sonrası dönemde Filistin milliyetçiliği düşüncesi de destek buldu. Arap ülkelerinin İsrail’e karşı savaştaki başarısızlığı sonrasında Arafat’a ve çevresine olan inanç artarken Arap devletlerinin Filistin’i özgürleştiremeyeceği fikri pekişti. El Fetih Arap milliyetçiliği yerine vatanseverlik ile Filistin milliyetçiliğini öne çıkardı ve Filistin milliyetçiliğini diğer tüm ideolojilerin üzerinde tuttu.

“*Hareket El-Mukavemet El-İslamiyye*” yani kısaca Hamas ise Türkçe anlamıyla İslami Direniş Hareketi’nin kısaltılmış halidir.⁴ Hamas bir kısaltma olmasına karşın Arapçada “bir inanca, bir fikre kendini adanmak” anlamına da gelmektedir. Hamas’ın kökeni 1926’da kurulan Mısırlı direniş örgütü Müslüman Kardeşler’e dayanmaktadır. Hasan El Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler Filistin’deki İslami kökenli tüm direniş örgütlerinin ilham kaynağıydı. Müslüman Kardeşler’in Filistin kolu İsrail devleti kurulmadan 1946’da oluşturuldu.⁵ 1948 Savaşı sonrasında Mısır Gazze, Ürdün ise Batı Şeria’yı kontrol

¹ Joel S. Migdal and Baruch Kimmerling, *The Palestinian People A History*, London, Harvard University Press, 2003, p. 244.

² Jonathan Schanzer, *Hamas vs. Fatah The Struggle for Palestine*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, p. 17.

³ Helena Lindhom Schulz, *The Reconstruction of Palestinian Nationalism*, Manchester University Press, Manchester, 1999, p. 32.

⁴ Matthew Levitt, *Hamas Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*, Yale University Press, Published in Cooperation with the Washington Institute for Near East Policy, London, 2006, p. 8.

⁵ Schulz, *a.g.e.*, p. 76.

edince Müslüman Kardeşler de mecburen coğrafi olarak ikiye bölündü. İslamcılık düşüncesinin Arap milliyetçiliğine alternatif olması ve tehdit oluşturması nedeniyle Ürdün ve Mısır Müslüman Kardeşler'in faaliyetlerine karşı mesafeliydi. Hareket başlangıçta İsrail tarafından farklı gerekçeler ile destek gördü. İsrail hükümetinin danışmanları siyasal İslam'ın FKÖ tarafından geliştirilen laik ve milliyetçi politikalara karşı bir hareket olarak desteklenebileceğini düşünüyordu. Gazze'de ve Batı Şeria'da Hamas'ın örgütlenmesine ve sosyal yardım ağlarını kurmasına göz yumuldu. FKÖ'ye alternatif olması için Hamas başlangıçta İsrail tarafından vasıta olarak kullanıldı.⁶ Hamas, İsrail tarafından ancak Eylül 1989'da yasadışı ilan edildi. Kendisini bir Yahudi devleti olarak tanımlayan İsrail bir dini karşıtlığı kullanma adına da İslami düşünceyi öne çıkaran Hamas'ı desteklemişti.⁷

İsrail işgaline karşı zamanla birçok grup ortaya çıkarken Müslüman Kardeşler üyeleri için artık silahlı mücadeleyi değerlendirmeye başladı. Liderler İntifada'ya katılmamaları halinde politik saygıyı yitireceklerini düşündüler. 9 Aralık 1987'de Gazze'de bir araya gelen Şeyh Ahmed Yasin, Abdülaziz Rantissi, Salah Şahade, Muhammed Şemah, İsa El-Naşsar, Abdülfettah Dukhan ve İbrahim El-Yazuri örgütün ilk bildirisini kaleme alarak Hamas'ı kurdular. Hamas Müslüman Kardeşler'in himayesinde ama bağımsız olarak kuruldu. Hamas'ın silahlı mücadeleye başlaması destekçilerinin sayısının büyük oranda artmasına neden olurken örgütün sempatisi halk içinde yükseldi. Hamas 1990'lı yıllarda toplumun refahına ilişkin projelere ağırlık verirken işgal altındaki topraklarda halka sosyal yardımlar ile sağlık hizmetleri sağlıyordu.⁸ Müslüman Kardeşler için önceleri sosyal alanda diğer Filistinli gruplar ile yarışma

⁶ Are Knudsen and Basem Ezbidi, "Hamas and Palestinian Statehood, Where Now for Palestine?", Jamil Hilal, (ed), *The Demise of the Two-State Solution*, Zed Books, London, 2007, p. 197.

⁷ Ghada Kamri, *Married to Another Man Israel's Dilemma in Palestine*, Pluto Press, London, 2007, p. 41.

⁸ Mike Berry and Greg Philo, *Israel and Palestine Competing Histories*, Pluto Press, London, 2006, p. 87.

Hamas'ın kuruluşu ile birlikte işgale karşı mücadele konusunda rekabete dönüşmüştü.

1.1. Filistin 'de Bölünmüşlük

Filistin'de Hamas ve El Fetih arasında yaşanan mevcut bölünme ve ayrışma sadece güncel bir mesele değildir. Geçmişte de Filistinlilerin birlik düşüncesinden uzak kaldığı görülmektedir. Gerek ideolojik gerek ise mücadele yöntemleri konusunda ayrışan Filistin'de kimileri iki devletli bir çözüme sıcak bakarken, kimileri Mısır ya da Ürdün hâkimiyetine girmeyi uygun görmüştür. Bazı gruplar ise İsrail'in tamamen yok edilmesi ile Filistin topraklarının özgürleştirilmesini savunmuştur.

1920'ler öncesinde Filistin'in Büyük Suriye'nin parçası olduğu düşüncesi öne çıkmıştı. Ancak 1920'de Kral Faysal'ın yönetimi Suriye'de parçalanınca ayrı ve bağımsız bir Filistin milliyetçiliği düşüncesi öne çıktı.⁹ El Ezher Üniversitesi'ni bitiren İzzeddin el-Kassam Filistin'de mücadelenin sadece dinsel inanca dayalı bir yolla yapılırsa başarılı olabileceğini savundu. Bu düşünce özellikle topraksız köylüler üzerinde destek buldu. İngilizlere karşı silahlı mücadeleyi savunan Kassam öldürüldükten beş ay sonra 1936'da Büyük İsyana başladı.¹⁰ 1939'a kadar süren bu hareket yaklaşık 50 yıl sonra girilen İntifada benzeri bir kalkışmaydı. 1936-1939 isyanına katılanlar İntifada dönemindeki Filistinlilere nazaran daha eğitimsiz ve daha yoksuldu.¹¹

1939-1948 arası dönem Büyük İsyana sonrasında İngilizlerin yoğun baskısı altında bir siyasi çıkmaz süreci oldu. 1948 yılında Filistinliler dört farklı gruba ayrılmıştı. İsrail'de olup İsrail vatandaşı olanlar, Batı Şeria ve Gazze'de Ürdün veya Mısır egemenliği altında yaşayanlar, Filistin bölgesinden komşu ülkelere göç eden mülteciler ve Avrupa ile diğer ülkelerde yaşayan Filistin diasporası.

⁹ Schulz, *a.g.e.*, p. 27.

¹⁰ Tamir Sorek, "Calendars, Martyrs, and Palestinian Particularism under British Rule", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 43, No. 1, Autumn 2013, p. 15.

¹¹ Kenneth W. Stein, "The Intifada and the 1936-39 Uprising: A Comparison", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 19, No. 4, Summer 1990, p. 70.

1948-1967 arası süreçte kaybedilen toprakların geri alınması ve Filistin'in özgürleştirilmesi düşüncesi Arap milliyetçiliğinin bir unsuru haline geldi. Egemen bir devlete sahip olmadığı için Filistin siyaseti dış etki ve baskılara açıktı. Bölge devletleri Filistin meselesini kendi siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalıştı. Ürdün, Filistin toprakları ile konfederal bir yapı hedeflerken Mısır ve Suriye ise daha büyük ve tek bir Arap birliği planı ile ayrışyordu. 1960'ların ortasında Filistinliler adına mücadele yürüten ve temsil iddiasında bulunan üç grup bulunuyordu. Bunlar henüz birliği sağlayamamış olan Arap Ligi, Ahmet Şukeiry liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve daha sonra El Fetih grubuna dönüşecek olan Filistinli kadro hareketi olarak sıralanabilir.¹² 1967 ile birlikte Filistinliler arasındaki bölünme daha da derinleşti. Kalıcı olarak yerleşmiş, daha fazla siyasal ve sosyal hakka sahip Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinliler ile İsrail işgali altında yaşayan Filistinliler arasında net bir bölünme söz konusu oldu.

1.2. Arap Devletleri ve Filistin'deki Bölünme

İsrail'in ekonomik ve siyasi ablukası Filistin'de ticaretin ve üretimin gelişmesini engellemektedir. İsrail Filistinlileri ucuz işgücü, Filistin'i de kendi ürettiği malları için bir pazar olarak değerlendirmektedir. Uluslararası kamuoyunda tanınmış bir devletten yoksun olan Filistinlilerin ekonomik, siyasal ve diplomatik açıdan Arap devletlerinin desteğine ihtiyacı bulunmaktadır. Filistinliler kendi sosyal ve ekonomik altyapılarını inşa etmek için diğer devletlerin yardımına muhtaçtır. Maddi yardım veren devletler danışmanlık adı altında kendi gündemlerini empoze edebilmektedir. Kendi toprakları dışında diğer komşu Arap ülkelerinde yaşayan milyonlarca mülteci nedeniyle de yine Filistinliler Arap ülkelerine bağımlıdır. Bu bağımlılık çerçevesinde Arap ülkelerinin Filistin sorununu kimi zaman kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı görülmüştür.

¹² Faris Giacaman, "Political Representation and Armed Struggle", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 43, No. 1, Autumn 2013, p. 24.

Her rejim ideolojik, mali ve siyasi olarak kendisine tabi birer örgüt kurmuş ve bu örgütleri FKÖ içine dâhil etmeye çalışmıştır. Bu nedenle FKÖ kararları rejimlerin siyasetlerinden çıkan ve onlara tabi olan kararlar olarak algılanmıştır. FKÖ'yü o dönemde Mısır gibi ülkeler kendi çıkarları için kullanmaya çalışmıştır. FKÖ'nün ilk lideri Ahmet Şukeyri o dönem Kuveyt'te bulunan El Fetih lideri Yaser Arafat'a karşı harekete geçmiştir. İsrail'e karşı kaybedilen 1967 Savaşı sonrasında Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'a yakın olan isimlerin etkisi zayıflarken Şukeyri FKÖ başkanlığından istifa etmiştir.¹³ Altı aylık kısa bir Yahya Hamuda liderliği sonrasında Şubat 1969'da Ebu Ammar lakaplı Arafat Filistin Kurtuluş Örgütü'nün başkanlığına seçilmiştir.

Arafat FKÖ'yü diğer Arap ülkelerinin etkisinden daha bağımsız ve ulusal bir çizgiye çekmeye gayret etti. Arafat statükonun değişimi hedefiyle İsrail'e karşı mücadele noktasında diğer Arap ülkelerinden ayrıştı. Ancak birçok Arap ülkesi var olan sınırlar içerisinde kendi güçlerinin korunmasından memnundu.¹⁴ Örneğin İsrail ile ateşkes anlaşmasını sürdürebilmek adına Mısır için Filistin mücadelesini kontrol altında tutmak önemliydi. Ateşkesi tehlikeye sokacak eylemlere girebileceği ve Mısır'ın ulusal güvenliğini tehdit edebileceği endişesi ile Kahire Filistinlileri kontrol altında tutup sınırlarını çizmeyi hedeflemiştir.¹⁵

1.3. Filistin 'de Bölünmüşlüğe Katkıda Bulunan Nedenler

Filistinli gruplar arasındaki bölünmeyi daha da derinleştiren kimi dönemler ve gelişmeler yaşanmıştır. Filistin'de egemen devlet eksikliği ile ulusal temsil kurumlarının dağıtılması ve etkisizleştirilmesi, topraksal ve sosyal parçalanma ile dış aktörlerin müdahaleleri bölünmüşlüğe

¹³ Laurie Brand, "Nasir's Egypt and the Reemergence of the Palestinian National Movement", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 17, No. 2, Winter 1988, p. 42.

¹⁴ Alan R. Taylor, "The PLO in Inter-Arab Politics", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 11, No. 2, Winter 1982, p. 75-76.

¹⁵ Yezid Sayigh, "Escalation or Containment? Egypt and the Palestine Liberation Army, 1964-67", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 30, No. 1, February 1998, p. 99.

katkıda bulunan faktörler arasında sayılabilir.¹⁶ Ayrıca 11 Eylül saldırıları ve Körfez Savaşı gibi doğrudan Filistin ile ilgili olmayan nedenlerin yanında Oslo Anlaşması'nın yol açtığı coğrafi bölünmeler de ayrışmayı etkilemiştir.

Oslo ile Filistin topraklarının bölgelere ayrılması İsrail'in stratejik tercihlerinden biri olmuştur. İsrail tarafından Filistin'in siyasal, ekonomik ve güvenlik durumu manipüle edilip ayrışmanın derinleştirilmesi hedeflenmiştir. İsrail'in amacı Filistinlilerin kendilerine kalan topraklarda anlamlı bir bütünlük sergileyememesini sağlamaktır. Oslo sonrası yıllarda da İsraili siyasiler bu coğrafi bölme stratejisini uygulamaya devam etmişlerdir. İsrail Başbakanlarından Ariel Şaron'un Filistin'e dönük politikası "acı veren parçalama" şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁷

Gazze Şeridi ve Batı Şeria'nın coğrafi olarak birbirinden ayrılması bağımsız birleşik bir Filistin Devleti önündeki zorluklardan biridir. Oslo II olarak bilinen anlaşmalar ile Filistin Batı Şeria bölgesinde de coğrafi olarak bölünmüştür. Filistin yönetiminin yetki alanında yaşayan A ve B alanları ile İsrail yönetiminin yetki alanında yaşayan C bölgesindeki Filistinliler ortaya çıkmıştır. Coğrafi olarak bölünme Filistinlilerin aynı zamanda sosyal ve politik olarak ayrışmasını hızlandırmıştır. Aralarında duvarlar, sınırlar ve İsrail kontrol noktaları olan Filistinliler kimliksel olarak da birbirlerinden uzaklaşmıştır. Hamas Gazze'de etkin konumdayken El Fetih'in siyasal açıdan Gazze'ye yeterince ulaşması mümkün olmamıştır. Hamas ve El Fetih arasındaki çatışma coğrafi açıdan ayrı olan iki bölge Batı Şeria ve Gazze'nin yönetilmesini de zorlaştırmıştır.¹⁸

¹⁶ Jamil Hilal, "The Polarization of the Palestinian Political Field", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 39, No. 3, Spring 2010, p. 27.

¹⁷ Alastair Crooke & Beverley Milton Edwards, "Elusive Ingredient Hamas-and the Peace Process", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, No. 4, Summer 2004, p. 44.

¹⁸ Khaled Elgindy, *Palestinians Between National Liberation and Political Legitimacy, The Arab Awakening: America and the transformation of the Middle East*, Brookings Institution Press, Washington, 2011, p. 129.

Oslo öncesinde Filistin toprakları üzerindeki fiziki bölme ve parçalama girişimi Yahudi yerleşim birimleri aracılığıyla yürütülmüştür. İsrail yerleşim yerleri politikası ile topraklarını genişletirken bir yandan da Filistin topraklarını bölmüştür. Yerleşimci politikası Batı Şeria ve Gazze topraklarının parçalanması üzerine kuruludur. İsrail seyahat kısıtlamaları, kontrol noktaları, güvenlik önlemleri ve fiziksel bariyerler ile ekonomik hayatı daraltır. Toprakların fiziksel olarak parçalanıp bölünmesi sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri güçlendirir.¹⁹ Eşit yurttaş algısından uzaklaşma ile parçalanmış her grup kendi yerel yönetim ve politikalarını devreye sokma girişiminde bulunur. İsrail'in yerleşim yerlerini siyasi amaçlara ulaşmak için gerekli askerî stratejiye uygun yerlere konumlandığı dikkat çekmektedir.²⁰ Yerleşimciler toprak kontrolünü maksimum düzeyde artırırken ileriki dönemde İsrail'in olası egemenlik ilan etme noktalarını genişletirler. İsrail Yahudi yerleşim birimlerini toprak kazanma yöntemi olarak kullanmıştır.²¹

İki grup arasında bölünmeyi derinleştiren faktörler arasında milliyetçilik ve dine bakış da yer alır. El Fetih daha seküler bir yapıda milliyetçiliği öne çıkarırken Hamas'ın anlayışının temelinde dini unsur söz konusudur. İslami bakış açısı genel manası ile toplumu böldüğü ve zayıflattığı gerekçesi ile milliyetçiliği reddeder.²² Yine de Hamas Filistin için dinsel atıflar içeren mücadele yürütürken milliyetçiliği tamamen dışlamamıştır. Hamas'ın milliyetçiliği kullanması kendisine daha geniş bir kamusal destek kazandırmıştır. 1988'de oluşturulan Hamas anayasasına göre milliyetçilik aynı zamanda dini inancın parçasıdır. Cihad savunucuları milliyetçiliğin İslam ümmetini bölmek için yayılan bir zehir olduğunu savunurlar. Ancak Hamas'ı El Kaide ve diğer cihad kılıflı

¹⁹ Hilal, *a.g.e.*, p. 31.

²⁰ Zafer Balpınar, "Askerî Güç Çarpanı Olarak Yahudi Yerleşim Birimleri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 10 Sayı: 20, Ekim 2014, s. 107-110.

²¹ David Newman, "The Resilience of Territorial Conflict in an Era of Globalization", Miles Kahler and Barbara F. Walter, (ed), *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, University of California, San Diego, 2006, p. 92.

²² Sami Zubaida, *Beyond Islam A New Understanding of the Middle East*, London, I. B. Tauris & Co Ltd, 2011, p. 175.

terörist örgütlenmelerden ayrı tutmak gerekmektedir.²³ Milliyetçi bir anlayışa sahip olan Hamas'ın uluslar ötesi bir hedefi bulunmamaktadır.²⁴

Filistin'de içerideki farklı anlayışlar bölünmeyi ortaya koyarken bölge devletleri de ayrışmayı tetikleyip kızıştırabilir. Şii İran mezhepsel açıdan farklı olsa da Sünni Hamas'ı desteklemektedir. Türkiye, FKÖ ve Filistin yönetimine muhalefet etmese de Hamas'ı açıkça desteklemektedir.²⁵ Gazze'de Hamas'a alternatif seçenek olarak İran destekli İslami Cihad ya da selefi cihatçı unsurlar ortaya çıkmıştır.²⁶ Filistin'deki örgütlere farklı gruplar tarafından yapılan yardımlar farklı kimliklerin oluşmasına katkıda bulunmuş olabilir. Örneğin Batı devletlerinden yardım olan El Fetih'in hâkim olduğu bölgelerde daha seküler bir kimliğin oluştuğu görülmüştür.

11 Eylül'ün ardından İslam inancı ve Müslümanlar ABD'de şeytanlaştırılmıştır. "İslamofobia" yaklaşımının o dönem adeta *de facto* devlet politikasına dönüştüğüne dair yorumlar bulunmaktadır.²⁷ Saldırının ardından birçok kitapta Batı ile İslam'ın savaşta olduğu iddia edilmiştir.²⁸ Tarihçi Bernard Lewis 11 Eylül saldırısını birbirine karşı olan İslam ve Batı medeniyetleri arasındaki çatışmanın sonucu olarak yorumlamaktadır.²⁹ New York'ta ikiz kulelere karşı gerçekleştirilen saldırı sonrası İsrail operasyonları bölgede asimetriyi giderek

²³ Bernard Rougier, *Everyday Jihad*, Harward University Press, London, 2007, p. 156.

²⁴ Ekaterina Stepanova, *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects*, SIPRI Research Report no. 23, Oxford University Press, New York, 2008, p. 113.

²⁵ Henry Kissinger, *Dünya Düzeni*, Boyner Yayınları, İstanbul, Mayıs 2016, s. 115.

²⁶ Sherif A. Eissa, "A New Regional Approach Toward the Israeli-Palestinian Peace Process", *Contemporary Review of the Middle East*, 5(4), 2018, p. 11.

²⁷ Muhammad Safeer Awan, "Global Terror and the Rise of Xenophobia/Islamophobia: An Analysis of American Cultural Production since September 11", *Islamic Studies*, Vol. 49, No. 4, Winter 2010, p. 525.

²⁸ Stephen Healey, "Religion and Terror: A Post 9/11 Analysis", *International Journal on World Peace*, Vol. 22, No. 3, September 2005, p. 4.

²⁹ Joseph B. Tamney, "American Views of Islam, Post 9/11", *Islamic Studies*, Vol. 43, No. 4, Winter 2004, p. 629.

derinleştirmiştir. İsraili siyasetçilerin o dönemdeki yaklaşımı “ABD ile aynı düşmana karşı biz de savaşıyoruz” şeklindedir.³⁰ İsrail bu dönemde Filistin’e karşı operasyonlarda daha rahat bir uluslararası ortam yakalamıştır. İsrail ve Batılı yaklaşımlara göre Hamas, Hizbullah ve El Kaide aynı safta değerlendirilmektedir.³¹

İsrail Ağustos 2005’te Gazze’den askerlerini çekmesine rağmen 2007’de başlattığı ablukayı sürdürmektedir. Gazze’den İsrail askerlerinin çekilmesi sonrasında bölge için Hamas ile El Fetih arasındaki mücadele bölünmeyi daha da derinleştirmiştir.³² Her iki grup da İsrail’in Gazze’den çekilmesini kendine mal etmeye çalışırken aralarındaki gerilim artmıştır. Batı Şeria’dan tamamen ayrıştırılarak izole edilen Gazze’nin hava sahası, sınırları, deniz yolu ve bölgeye giren gıda dâhil tüm malzemeler İsrail kontrolündedir.³³ Gazze’ye abluka yoksulluk yaratırken yaşam koşullarını ciddi biçimde kötüleştirmektedir. Batı Şeria’da yaşayanların %45,7’si ve Gazze’de yaşayanların %79,4’ü yoksulluk içerisinde.³⁴ Gazze’de işsizlik oranı %45 seviyesindeyken gençlerde bu oran %60’a ulaşmaktadır. Birleşmiş Milletler’e göre Gazze’de yaşayanların %72’sinin gıda güvenliği bulunmamaktadır.³⁵ İsrail’in Gazze’nin altyapısına dönük askerî operasyonları bölgeyi daha da yoksullaştırmaktadır. Gazze ve Batı Şeria arasında ekonomik açıdan ortaya konulan bu eşitsizlik siyasi olarak da bölünmeyi ortaya çıkarmaktadır.

³⁰ Ilan Greilsammer and Thomas C. Hilde, “The Israelis and September 11th”, *South Central Review*, Vol. 19, No. 2/3, 9/11, Summer - Autumn 2002, p. 70.

³¹ Richard Perle-David Frum, *Şeytana Son*, Truva Yayınları, İstanbul, 2004, s. 12.

³² Anat Kurz, “A Conflict within a Conflict: The Fatah-Hamas Strife and the Israeli-Palestinian Political Process, Gilead Sher and Anat Kurz, (ed), *In Negotiating in Times of Conflict*, Institute for National Security Studies, Tel Aviv, 2015, p. 84.

³³ Andreas Paulus and Mindia Vashakmadze, “Asymmetrical War and the Notion of Armed Conflict –A Tentative Conceptualization”, *International Review of the Red Cross*, Volume 91, Number 873, March 2009, p. 113.

³⁴ Kjetil Selvik and Stig Stenslie, *Stability and Change in the Modern Middle East*, I. B. Tauris & Co Ltd, London, 2011, p. 240.

³⁵ Omar Shaban, “The Implications of Siege and the Internal Palestinian Division on the Situation in the Gaza Strip Since 2007”, *The Palestine-Israel Journal*, Vol. 22 No. 2 & 3, 2017, p. 5-6.

1.4. Filistin'deki Bölünmüşlükte İsrail Etkisi ve Çıkarı

Wikileaks ile sızan dokümanlar İsrail'in Filistin'deki bölünmüşlüğe katkıda bulunduğu dair iddiaları destekleyecek şekildedir. Amerikalı diplomatların gizli belgelerine göre İsrail ilk İntifada'da FKÖ'yü zayıflatmak için Hamas'a imkânlar sağlamayı değerlendirdi. Eylül 1988 dönemine ait bir belgeye göre "FKÖ üyeleri İsrail güvenlik güçlerinden korktukları için esnafa broşürleri gizlice dağıtırken Hamas üyeleri açık şekilde broşür dağıtabiliyordu". Belgelere göre İsrail Hamas'ı sadece görmezden gelmedi, onları destekledi. Wikileaks ile sızan dokümanlara göre "İsraili yetkililer ilk İntifada başladığında Hamas'ın laik FKÖ'ye karşı bir güç olarak kullanıldığını söyledi".³⁶

Wikileaks sadece Hamas değil rakip grup El Fetih ile ilgili iddiaları da gündeme taşıdı. Haziran 2007'deki bir diplomatik yazışmada, İsrail iç güvenlik şefi Yuval Diskin'in "İsrail'in Abbas'ın güvenlik güçleriyle çok iyi bir çalışma ilişkisi kurduğunu" söylediği belirtildi. Telgrafta Diskin'in Filistin güvenlik güçlerinin Batı Şeria'da hemen hemen tüm istihbaratını İsrail ile paylaştığını ifade ettiği kaydedildi. Wikileaks belgelerine göre Diskin, Haziran 2007'de Hamas Gazze'nin kontrolünü ele geçirirken, bazı umutsuz El Fetih liderlerinin İsrail'in Hamas'a saldırmasını istediğini de öne sürdü.³⁷ Diskin'in ABD'li diplomatlar ile görüşmelerinden yansıyan belgelere göre Amerikalılar 2008 Filistin seçimlerinde Hamas'a karşı Mahmud Abbas'ın desteklenmesini kabul etti.³⁸

İsrail Filistin'deki bölünmüşlüğe yardım ederken gerektiğinde El Fetih'in yanında Hamas'a karşı pozisyon alabilmiştir. İsrail, seçimler

³⁶ Yael Klein, Wikileaks: Israel actively Supported Hamas, *Jerusalem Online*, 4 August 2014, <https://www.jerusalemonline.com/wikileaks-israel-actively-supported-hamas-6980/>, (Erişim Tarihi 05.02.2020).

³⁷ Kareem Khadder, "WikiLeaks: Palestinian group 'asked Israel' to attack Hamas", *CNN*, 22 December 2010, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/12/21/mideast.wikileaks.fatah.hamas/index.html>, (Erişim Tarihi 22.04.2019)

³⁸ US Embassy Cables: US discusses Gaza with Israeli security chief, *Guardian*, 7 April 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/07/israel-gaza1>, (Erişim Tarihi 06.05.2018).

ile işbaşına geldiğinde Hamas hükümetinin çökmesini sağlamaya çalışırken Fetih'e desteğini birlik hükümeti olmaması şartına bağlamıştır. İsrail ayrıca seçilmiş Hamaslı milletvekillerini gözaltına alarak siyasi bölünmeyi körüklemiştir. İsrail için bu partizanlık oldukça faydalı olurken böl ve yönet politikasını izlemiştir.³⁹ Bu merkezi yönetim ve istikrarlı bir hükümetten yoksun bırakarak İsrail'in Filistin'i "Somalileştirilmesi" olarak ifade edilebilir. Stratfor'un kurucusu siyaset bilimci George Friedman'ın ifadeleri ile "Müslümanlar birbiri ile savaştıkça ABD kazanacaktır, keza Filistinliler birbiri ile savaştıkça İsrail kazanacaktır."⁴⁰

2. Katlanılmaz Maliyet ve Ayrılığın Derinleşmesi

Herhangi bir çatışmada tarafların çözüm yolunda bir irade ortaya koymalarının başlıca nedenlerinden birisi uzlaşmazlığın sürdürülmesi durumunda katlanılamayacak ölçüde zarar göreceklərini düşünmeleridir. Bu kavram için taraflar adına katlanılmaz maliyet ya da katlanılmaz bedel ifadeleri kullanılabilir.⁴¹ Taraflar gelecekte elde edecekleri kazançlar ve devam eden mevcut kayıpları arasında bir maliyet hesabı yaparlar. Bu hesaplama "şayet şimdi müzakereye başlamazsak ileride daha kötü olabilir" düşüncesini doğurabilir. Taraflar bir tıkanmışlık ve sıkışmışlık hissi içerisinde katlanılmaz maliyet ile müzakere masasına otururlar.⁴² Oslo'ya gidiş hem İsrail hem de Filistin tarafı için katlanılmaz maliyet düşüncesinin ortaya çıkması ile oluşmuştur.

İsrail İntifada sonrası Filistinliler ile müzakere edilmesi konusunda uluslararası kamuoyundan baskı gördü. İntifada ayrıca İsrail'deki birçok

³⁹ Ramzy Baroud, "Divide and Rule: How Factionalism in Palestine is Killing Prospects for Freedom", *Washington Report on Middle East Affairs*, Special Report, October 2016, p. 14-15.

⁴⁰ George Friedman, *Gelecek Yüzyıl, 21.Yüzyıl İçin Öngörüler*, 7. Baskı, Pegasus Yayınları, İstanbul, Şubat 2015, s. 77.

⁴¹ William I. Zartman, "Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond", Paul C Stern and Daniel Druckman, (ed), *International Conflict Resolution after the Cold War*, National Academy Press, Washington, September 2000, p. 228.

⁴² He-Won Jeong, *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, SAGE Publications, London, 2008, p. 184.

sektörü ekonomik açıdan olumsuz etkiledi. Batı Şeria ve Gazze'deki sıradan İsraililer içlerinde korku olmadan seyahat edemez hale geldiler. Filistin saldırılarını önlemek konusunda İsrail'in askerî yanıtları yeterli olmayınca maliyeti artırmak istemeyen her iki taraf da yeniden müzakere masasına dönmeyi arzuladı.⁴³ Hiçbir İsraili hükümet Filistin direnişini tamamen ortadan kaldıramazken bu da tarafları katlanılmaz maliyet düşüncesi ile barışçıl bir çözüm aramaya itti.⁴⁴ İntifada sürecinin yorgunluğu sonucu İsrail halkı Haziran 1992 seçimleri ile barış için güvenlik anlayışını savunan İşçi Partisi'ni iktidara taşıdı.⁴⁵ Mart 1993'te yapılan ankete göre İsraililerin %73'ü terörle mücadele devam ederken Filistinliler ile bir anlaşmaya varılmasını destekliyordu.⁴⁶ Başbakan İzak Rabin İsrail için asıl tehdidin Hamas olduğunu düşünüyordu. Rabin gerçek dış tehlike olarak Irak rejimini görüyordu.⁴⁷ Bu iki unsur ve barış sürecinde bir tıkanmanın ABD'nin tepkisine neden olabileceği endişesi şahin bir İsraili siyasetçiyi barış masasına getirmekte etkili olmuştu.

İntifada Filistin tarafında İsrail işgalinin ekonomik, siyasi ve askerî bedelini ağırlaştırdı. Filistin toplumunda çıkmaz içerisinde bir tükenmişlik duygusu hâkim oldu.⁴⁸ İsrail'in İntifada'ya karşı Filistin'deki şiddet dolu yanıtları, ekonomik açıdan grevler ve seyahat yasakları durumu kötüleştirdi. Hamas ile FKÖ arasında ise Filistinlileri temsil açısından bir rekabet vardı. Siyasal İslam söylemi Filistin siyasetindeki FKÖ hâkimiyetini tehdit eder hale geldi. Arafat FKÖ'deki liderliğini diğer

⁴³ Ephraim Yuchtman-Ya'ar, "The Oslo Process and Israeli-Jewish Public: A Story of Disappointment", *Israel Studies Forum*, Vol. 18, No. 1, Autumn 2002, p. 17.

⁴⁴ Joshua Sinai, "Why Israel Can't Resolve the New Palestinian Intifada", *Israel Studies Bulletin*, Vol. 16, No. 2, Spring 2001, p. 17.

⁴⁵ Beverley Milton-Edwards and Peter Hinchcliffe, *Conflicts in the Middle East since 1945*, Third edition, Routledge, Oxon, 2008, p. 33.

⁴⁶ Yehudith Auerbach and Charles W. Greenbaum, "Assessing Leader Credibility during a Peace Process: Rabin's Private Polls", *Journal of Peace Research*, Vol. 37, No. 1, January 2000, p. 43.

⁴⁷ Yael S. Aronoff, "When do Hawks become Peacemakers? A Comparison of two Israeli Prime Ministers", *Israel Studies Forum*, Vol. 24, No. 1, Spring 2009, p. 47.

⁴⁸ Schulz, a.g.e., p. 72.

seküler gruplardan daha fazla Hamas'ın tehdit ettiğini söyledi.⁴⁹ FKÖ'nün yerini Hamas'ın alması halinde İsrail Hamas ile muhatap olmak zorunda kalabilirdi.⁵⁰ Böylesi bir durumu engellemek için İsrail FKÖ ile masaya oturmayı uygun buldu.

FKÖ'nün Körfez krizinde Irak'ın yanında yer alması Filistinlilerin İntifada sırasında uluslararası kamuoyunda kazandığı sempatinin yitirilmesine yol açtı. FKÖ zengin petrol ülkelerinden aldığı finansal desteği kaybetti. Kuveyt'te çalışan dört yüz bin Filistinliden yüz bin kadarı ülkede kalabilirken diğerleri sınırdışı edildi. Körfez kriziyle kesilen mali yardımlar sonrası Filistin'de ekonomik koşullar daha da kötüleşirken İsrail'e bağımlılık kronikleşti. FKÖ'nün izlediği politika Filistin'in Arap ülkelerindeki varlıklarının dondurulmasına ve kendi kaderini tayin etme konusunda Filistinlilere verilen desteğin azalmasına neden oldu.⁵¹ Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin uluslararası kamuoyunda izole edilirken Filistin davası da zarar gördü.⁵²

2.1. Oslo Süreci ve İç Çekişmeler

Oslo görüşmeleri Arafat ve El Fetih'in gücünü toparlaması ile uluslararası alanda siyasi ve ekonomik destek sağlanması anlamına geliyordu. Filistin'deki diğer muhalif örgütler ise süreçten dışlanırken bu destekten mahrum kalıyordu.⁵³ Arafat bu sayede Hamas ve bazı yerel muhalifleri bastırmak için bir fırsat yakaladı. FKÖ yönetimi Lübnan'dan Tunus'a sürülmüştü, Körfez Savaşı'nda Saddam'a verilen desteğin faturası ağır olmuştu ve Arap ülkelerinden maddi destek

⁴⁹ Helena Cobban, "The PLO and the "Intifada"", *Middle East Journal*, Vol. 44, No. 2, Spring 1990, p. 231.

⁵⁰ S. Gülden Ayman, "Filistin Çıkmazı Üzerine Yeniden Düşünme Gereği", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 3, Sayı 2, 2009, s. 45.

⁵¹ Philip Mattar, "The PLO and the Gulf Crisis", *Middle East Journal*, Vol. 48, No. 1, Winter 1994, p. 31.

⁵² Ann Mosely Lesch, "Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan, and the Palestinians", *Middle East Journal*, Vol. 45, No. 1, Winter 1991, p. 48.

⁵³ Anne Le More, *International Assistance to the Palestinians After Oslo Political Guilt, Wasted Money*, Routledge, Oxon, 2008, p. 150.

azalmıştı. Ayrıca ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaşın sonu ile Filistin, İsrail'in ABD'ye verdiği destek karşılığında aldığı Sovyet maddi desteğinden yoksun kaldı.⁵⁴ SSCB'nin çöküşü ile Filistin ABD karşısındaki denge unsurunu yitirmişti. Körfez Savaşı ve soğuk savaşın bitişi her iki tarafın kamuoyunda güçlü bir muhalefet olsa da İsrail ve Filistin'i müzakere masasına oturmaya itti.⁵⁵

Hamas, İslami Cihad, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve El Fetih'ten 1983'te ayrılan Fetih-İntifada grubu İsrail ile varılacak her türlü anlaşmaya karşıydı. Filistinli mülteciler Oslo Anlaşması'nı reddederken anlaşmayı ihanet olarak yorumladı. Arafat işgali özerklik karşılığında kalıcı hale getirmek ve yaklaşık üç milyon mülteciyi satmakla suçlandı. Filistin ulusal hareketi yeniden bölünürken Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi tepki olarak Filistin Kurtuluş Örgütü'nden ayrıldılar. Hamas ve İslami Cihad gibi İslami nitelikli örgütler de İsrail'e karşı saldırılarına devam etti.

Oslo süreci ile Filistinlilerin birbirleri ile fiziki, sosyal ve ekonomik irtibat kurmaları İsrail iradesine bağlı hale getiriliyordu. Yahudi yerleşim yerleri yollarla birleştirilirken Batı Şeria parçalara ayrılıyordu. Edward Said'e göre Oslo Süreci, Filistinlileri birbirinden ayrı ve kuşatma altındaki bölgelere ayırmak ve bu bölgeler arasında Yahudi yerleşimciler yerleştirmek suretiyle kurulacak olan Filistin devletinin toprak bütünlüğünü engellemek üzere düzenlenmişti. Said'in bakışına göre bu işgalin ambalajlanmasıydı.⁵⁶ Batı Şeria ile Gazze'yi birbirinden koparma planı sadece coğrafi bir bölünmeyi değil siyasi açıdan bölünme ve güçsüzlüğü beraberinde getiriyordu.

⁵⁴ Lorenzo Veracini, *Israel and Settler Society*, Pluto Press, London, 2006, p. 24.

⁵⁵ Herbert C. Kelman, "Some Determinants of the Oslo Breakthrough", *International Negotiation*, 1997, 2, p. 187.

⁵⁶ Edward Said, *Yeni Binyılda Filistin*, Aram, İstanbul, 2002, s. 55.

2.2. Oslo Sonrası ve Hamas'ın İktidarı

Oslo sonrası dönemde Arafat'ın yetkileri o kadar genişletilmiş ki "Arafat'ın Devleti" tanımlaması kullanılmaya başlanmıştı.⁵⁷ Filistin Yönetimi'nin güvenlik güçleri aynı zamanda El Fetih'in güvenlik güçleriydi ve bu kadro Hamas ile mücadele için de besleniyordu. Oslo bir bakıma Arafat'a Hamas'ı sınırlandırma imkânı veriyordu. Arafat o dönemde Hamas içerisindeki görüş ayrılıklarından da faydalanmaya çalıştı. Hamas'ın silahlı kanadının fonlamasını sağlayan yurtdışındaki liderleri üzerinde Suriye, İran ve Lübnan gibi ülkelerin etkisi söz konusu olabiliyordu. Hamas'ın sürgündeki liderlerinin uzlaşmaz tutumlarına karşın Gazze'deki liderler halk baskısını hissettikleri için farklı tavır alabiliyordu. Arafat bu dönemde ılımlı Hamas liderleri ile ortak olup şahinleri izole etmeye çalıştı.⁵⁸ Bazı Hamaslı siyasilere maaşa bağlandığı Filistin Yönetimi belgelerinde yer alırken Arafat'ın Hamas'a karşı sadece baskı yöntemini uygulamadığı görüldü.⁵⁹

Kasım 2004'te Arafat'ın ölümü sonrası Filistin'de İslami hareketin önü açıldı. Filistin halkı 1993'te başlayan ve Oslo barış süreci adı verilen görüşmelerden bir sonuç çıkmadığını, İsrail'in Filistin ile yapılan anlaşmalara bağlı kalmadığını gördü. İsrail'in Filistin'deki operasyonları karşısında Filistin Yönetimi güvenlik güçleri halkı koruyamazken Hamas bu boşluğu kapatmaya adaydı. İsrail'in direniş yoluyla Gazze'den çıkarılması en azından böyle bir hava yaratılması Hamas'ın güçlenmesinde önemli bir etken oldu.

2.3. Hamas İktidarı ve Tepkiler

25 Ocak 2006'da yapılan seçimlerde Hamas %42,9 oy oranı ile Filistin Meclisi'ndeki 132 sandalyeden 74'ünü kazandı. Filistin'de barış sürecine ilişkin memnuniyetsizlik, belirsizlik ve hayal kırıklığı ile İsrail'e

⁵⁷ Helena Lindholm Schulz, "The Al- Aqsa Intifada as a Result of Politics of Transition", *Arab Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 4, Autumn 2002, p. 27.

⁵⁸ Wendy Pearlman, "Spoiling Inside and out: Internal Political Contestation and the Middle East Peace Process", *International Security*, Vol. 33, No. 3, Winter 2008/2009, p. 103.

⁵⁹ Schanzer, *a.g.e.*, p. 68.

karşı silahlı mücadeleye inanç Hamas'a desteği artırarak partiyi iktidara taşıdı. Hamas'ın seçim zaferi İsrail işgaline karşı öfke ile sonu belli olmayan Oslo sürecine olan tepki ve Filistinlilerin artık kendi kaderini tayin hakkını talep etmesi olarak da okunabilirdi.⁶⁰ FKÖ'nün otoriter yönetimi, yolsuzluk iddiaları ve demokrasiden uzak yaklaşımı Filistin'de huzursuzluk oluşturdu. Özellikle yolsuzluk iddiaları halkın desteğinin önemli ölçüde azalmasına neden oldu.⁶¹ El Fetih liderleri lüks ve zenginlik içerisinde yaşarken Hamaslı liderler alçakgönüllü ve mütevazı bir hayat sürdürüyordu. Filistin yönetimindeki yolsuzluk iddiaları Arap devletlerinin de meseleye desteğini azalttı.⁶²

Hamas İntifada döneminde sosyal yardım programları aracılığıyla Filistin halkının gündelik ihtiyaçlarına yanıt vermişti. Hamas tarafından camiler kanalıyla kitlelere ekonomik yardım ile dinsel vaazlar iletildi. Filistin ulusal liderliğinin işgalin yükünün hafifletilmesi konusundaki başarısızlığı arttıkça camilerin ezilen Filistinliler üzerindeki etkisi de arttı. Hamas bu süreçte yoksul gençlerin ve sadık dindar orta kesimin desteğini aldı. Bölünme sadece siyasi manada değil toplumsal manada da derinleşti.

Hamas'ın seçim zaferi ve Filistin'e uygulanan siyasi ve ekonomik ambargo ile Filistin'in devlet kurma projesini ciddi olarak yaralandı.⁶³ Hamas söz konusu olduğunda kimse müzakerelerden, işgal edilen bölgelerden geri çekilmekten ya da Yahudi yerleşim birimlerinin boşaltılmasından bahsetmeyecekti. İsrail ve Batı ülkeleri Filistin halkının seçimine saygı duymazken ekonomik ve siyasal yaptırımlar uygulamaya başladılar.⁶⁴ ABD Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıkların Kontrolü Ofisi (OFAC) aracılığıyla Filistin Yönetimi'ni terörist örgütler listesine aldı. Bu adım sonrası Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve

⁶⁰ Knudsen and Ezbidi, *a.g.e.*, p. 191.

⁶¹ Menachem Klein, *The Jerusalem Problem: The Struggle for Permanent Status*, University Press of Florida, Florida, 2003, p. 153.

⁶² Virginia Tilley, *The One-State Solution: A Breakthrough for Peace in the Israeli-Palestinian Deadlock*, The University of Michigan Press, Michigan, 2005, p. 97.

⁶³ Elgindy, *a.g.e.*, p. 131.

⁶⁴ Selvik and Stenslie, *a.g.e.*, p. 212.

Birleşmiş Milletler (BM) Filistin ile mali anlaşmalar imzalamadı.⁶⁵ Filistin Yönetimi'ne finansal yardımların kesilmesi halkı daha da yoksullaştırırken sosyal düzen ve güvenlik sistemi çöktü.

Hamas Hükümeti'ne dönük uluslararası yaptırımların devreye sokulması ile oluşan güç boşluğunu İran doldurdu. İran Hamas'a yardımlarını artırırken Hamas üzerindeki etkisinin de arttığı görüldü.⁶⁶ Bu durum Batı'nın Hamas'a karşı koalisyonunu güçlendirirken İran ile yakınlaşma Körfez ülkeleri ve Mısır ile Hamas'ın ilişkisini gerilettiler. Hamas'ın İran'dan maddi destek araması ve Tahran'a yaklaşması ABD'nin Hamas'a karşı El Fetih'e sempati duymasını yani Filistin içindeki bir grubu başka bir gruba karşı desteklemesi sonucunu doğurdu.⁶⁷

Filistin içerisindeki bölünme tırmandırılırken Yasama Meclisi'nin yaklaşık üçte biri İsrail tarafından gözaltına alındı.⁶⁸ Filistin'deki siyasi kriz sokaklarda şiddet olarak kendisini gösterdi. Hamas ve El Fetih üyeleri Gazze'de birbirleri ile çatıştı, onlarca Filistinli bu çatışmalarda hayatını kaybetti. Seçimleri kazanan Hamas'ın Haziran 2007'de Gazze'nin hâkimiyetini tamamen ele geçirmesi ile Filistin içerisindeki bölünme ve kutuplaşma zirve noktasına ulaştı. Filistin böylece ikiye bölünürken Gazze Hamas'ın, Batı Şeria da El Fetih'in yönetimine kaldı.

Bu çatışma süreci sonrası kimi zaman taraflar bazı arabulucular tarafından bir araya getirildi. 4 Mayıs 2011'de Hamas ile El Fetih arasındaki ulusal birlik hükümeti hedefini de içeren uzlaşma bölünmeden kaynaklanan yönetsel sorunların çözülmesini hedefliyordu. Uzlaşma Batı Şeria, Kudüs ve Gazze'deki Filistin Yönetimi kurumlarının birleştirilmesiyle Filistin Yasama Konseyi'nin yeniden faaliyetlerine başlamasını onaylıyordu.⁶⁹ Bu güç paylaşımı anlaşmasına tepki gösteren

⁶⁵ In Box, *Foreign Policy*, No. 155, July-August 2006, p. 18.

⁶⁶ Paul Morro, International Reaction to the Palestinian Unity Government, *Congressional Research Service Report for Congress*, 9 May 2007, p. 1.

⁶⁷ Milton-Edwards and Hinchcliffe, *a.g.e.*, p. 35.

⁶⁸ Hilal, *a.g.e.*, p. 29.

⁶⁹ Text of the Agreement between Fatah and Hamas, *Reference Texts Towards Palestinian National Reconciliation*, The Geneva Centre for the Democratic Control of

İsrail, Filistin Yönetimi'ne ait yaklaşık 1,5 milyar dolarlık vergi gelirini askıya aldı. Bu miktar genel bütçenin yaklaşık üçte birine denk geliyordu.⁷⁰ İsrail'in Filistin'deki uzlaşya karşı çıktığı atılan bu cezalandırıcı adımlar ile net bir şekilde anlaşıldı. Dönemin İsrail Başbakanı Netanyahu da Filistin içi uzlaşmayı barış için büyük bir darbe ve terörizmin muhteşem zaferi olarak yorumlamıştı.⁷¹

3. Çatışma Çözümü Çerçevesinde Filistin-İsrail Meselesi

Bölünmüş bir Filistin hem siyasi hem de askerî açıdan İsrail'e karşı koyamazken İsrail tarafında katlanılmaz maliyetin oluşmasını engellemektedir. Bölünmüşlüğün giderilmesi İsrail'in anlaşmazlığı sürdürme konusundaki anlayışının önüne geçip onu müzakere masasına oturmaya zorlayabilir. İsrail için çatışmayı sürdürmenin maliyetinin yüksek olduğu düşüncesi oluşursa kendileri açısından uygun zaman kavramı ortaya çıkmış olur. Dean G. Pruit'in yaklaşımına göre bir çatışmada müzakere ve barış için uygun zamana gidilirken kimi şartların oluşması şarttır. Güçlü tarafın tutum benimsemesi için tırmandırma, müttefiklerden gelecek destek ve karşı tarafı içeriden bölme yöntemleri ile tek taraflı bir çözümü dayatabileceğine olan inancı yitirmesi gerekir.⁷² Filistin meselesinde de İsrail'in içeriden bölme yönteminin işe yaramaması için Hamas ve El Fetih'in aralarındaki anlaşmazlıkları çözmesi gerekmektedir. Hamas ve El Fetih birlik olursa İsrail barışa ve müzakereye hazır hale gelebilir. Aralarındaki anlaşmazlık devam ettikçe İsrail-Filistin barışından söz etmenin imkânsız hale geldiği gerçeği ile Hamas ve El Fetih liderleri yüzleşmelidir.⁷³

Armed Forces, Ramallah and Geneva, Second Edition 2011, p. 59.

⁷⁰ Prospects for Palestinian Reconciliation, Series: Assessment Report, Policy Analysis Unit – ACRPS, Arab Center for Research and Policy Studies, May 2014, p.2 .

⁷¹ Julia Pettengill ve Houriya Ahmed, "Regional Actors and the Fatah-Hamas Unity Deal Shifting Dynamics in the Middle East", *Henry Jackson Society*, 21 May 2011, p. 16.

⁷² Dean G. Pruit, *Whither Ripeness Theory*, Virginia, George Mason University, Institute for Conflict Analysis and Resolution, Working Paper No:25, 2005, p. 7.

⁷³ Schanzer, *a.g.e.*, p. 196.

İsrail özellikle Filistin'i bölmek için kimi zaman Gazze'de tırmandırma stratejisi uygulamıştır. Müzakereye uygun zamanlarda masadan uzaklaşmak için Gazze'de Hamas'ı hedef almıştır. Hamas'ın da bu askerî yönetime aynı şekilde yanıt vermesi ile barıştan uzaklaşmıştır. Gazze'deki saldırılara El Fetih'in yeterince tepki vermemesi de Hamas'ı destekleyen tabanda öfke yaratırken bölünmeyi derinleştirmiştir. Asimetrik güç ilişkisinde güçlü taraf karşısındaki zayıf muhatabı ile masaya oturmadan önce askerî açıdan bir galibiyet isteyebilir. Güçlü taraf askerî başarısının müzakere masasında karşılığını göreceğine inanır. Nitekim İsrail de bu stratejiyi Filistin'e karşı zaman zaman uygularken İsrail Başbakanı Ariel Şaron Mart 2002'de "Filistinliler mağlup edilmedikçe müzakere diye bir şey olmayacaktır. Ancak Filistinliler yenildikten sonra müzakerelere başlayabileceğiz" ifadelerini kullanmıştır.⁷⁴

Çatışma çözümü anlayışıyla geçmişte yaşanan adaletsizlik ve haksızlıklar konusunda güçlü tarafın ve zayıf tarafın bir hesaplaşma yapması gerekebilir. Güçlü olan taraf İsrail'in uyguladığı adaletsiz yaklaşım ile yüzleşmesi çok daha zordur. Yüzleşmenin siyasal, yasal ve ekonomik sonuçları İsrail için daha ağır olabilir. Zira uygulanan politikalar artık kimliğin bir parçası haline gelirken vazgeçmek giderek zorlaşmakta ve bedelleri daha ağır olmaktadır. Çatışmayı durdurmak için tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin korkularını tanınması ve anlaması gerekmektedir. Hakikat Komisyonları saklanan gerçeklerin üzerine gitmeyi hedeflerken Filistin-İsrail çatışmasında her iki tarafın kimi unsurları zaten bu vahşet ve kurban olma hikayelerinden beslenmektedir. Kutsallık ve mitolojiler ile yüklü bir geçmişe sahip Filistin-İsrail meselesinde bu komisyonların işi oldukça zordur. Yahudilere dönük işkence, sürgün, ırk ayrımcılığı, soykırım gibi travmatik deneyimlerin yansımaları İsrail toplumunun temellerinde yer almaktadır. Bu kültürel kodlar sivil militarizm olarak ifade edilen kavramın İsrail'de

⁷⁴ Jonathan Powell, *Teröristlerle Konuşmak*, Aykırı Araştırma, İstanbul, Mart 2015, s. 147.

oluşmasına neden olmuştur.⁷⁵ İsrail'in bu geçmişi ve yaşanan travmalar nihayetinde Filistin'e karşı şiddette kendisini göstermektedir.

4. Güç Asimetrisi ile İsrail-Filistin Meselesi ve Müzakere

Filistin-İsrail meselesi askerî, ekonomik, müttefiklik, uluslararası statü gibi çok sayıda iç içe geçmiş güç asimetrisini barındırmaktadır. Güç dengesizliğinde asimetrinin zayıf bacağı güçlü tarafı yenilgiye uğratamayabilir ancak onu rahatsız edebilir. Kullanılan taktik ve stratejiler ile oluşturulan belirsizlik güçlü tarafı rahatsız edip zayıflatabilir.⁷⁶ 1987–1993 yılları arasında yaşanan İntifada süreci zayıf taraf olan Filistinlilerin görece başarılı olduğu bir dönemdir. İntifada Filistinlilerin İsrail'in üstün askerî gücüne meydan okuma konusunda etkili olmuştur. İsrail ve Filistin arasındaki güç dengesi 1990'lardaki Madrid Konferansı ile doruk noktasına ulaşmıştır. Orta Doğu'da istikrarın sağlanmasından çıkar sağlayan ABD bu dönemde arabulucu ve garantör rolüne soyunurken İsraililer ve Filistinliler müzakereye teşvik edilmiştir.⁷⁷

1993 Oslo'dan 2000'lere dek olan dönemde sonu gelmeyen müzakere süreçlerinden geçildi. Bu süreçte Filistinliler egemen bir devlet ilan konusunda başarısız oldular. Egemen, başkenti ve sınırları belli olan bir Filistin asimetrik güç ilişkisinde İsrail'e karşı dengeyi sağlamada daha etkili olabilirdi. İsrail ise Yahudilerin kendi aralarındaki bazı fikir ayrılıklarına karşın 1948 yılında devlet ilanı gerçekleştirmişti.⁷⁸ 2000 yılındaki Camp David zirvesine kadar Yahudi yerleşimciler, Kudüs'ün statüsü, sınırlar ve mülteciler gibi temel meseleler müzakere edilemedi. Güç dengesi yeniden bozulurken asimetri İsrail lehine gelişti. 2000'li yıllarda güç asimetrisi ortaya çıkarken yeni bir çatışma sürecine girildi.

⁷⁵ Migdal and Kimmerling, a.g.e., p. 209.

⁷⁶ Henry R. Nau, *Perspectives on International Relations Power, Institutions, and Ideas*, Fifth Edition, CQ Press, Los Angeles, 2017, p. 228.

⁷⁷ Robert J. Lieber, "U.S.-Israeli Relations since 1948", Robert O. Freedman, (ed), *Israel's First Fifty Years*, University Press of Florida, Florida, 2000, p. 23.

⁷⁸ Keith W. Whitelam, *The Invention of Ancient Israel*, Routledge, London, 1996, p. 122.

Asimetrik güç ilişkisinde tarafların çatışma yoğunluğunu düşürme motivasyonları ya da müzakere hedefleri farklı olabilir. Güçlü tarafın hedefi statükoyu korumak şeklinde ifade edilirken zayıf taraf ise statükoyu değiştirme hedefi ile müzakerede yer almaktadır.⁷⁹ Asimetrik ilişkide güçlenen taraf doğal olarak herhangi olası bir müzakerede daha talepkâr olabilir. Bu talepler karşısında bölüşmeye karşı çıkan güçlü aktör önleyici çatışmaya başvurabilir.⁸⁰ Üstelik asimetri oldukça yüksek ve güçlü taraf tıpkı İsrail’de olduğu gibi askerî çatışmada zaferden emin ise önleyici savaş ihtimali yükselmektedir. Asimetrik avantaja sahip ve gücü azalan ülke gücü azalan ülkeye göre daha çok çatışma çıkarmaya yatkın olabilir. Dolayısıyla Hamas ve El Fetih’in bir araya gelmesi Filistin’de güçlenme manasına geleceği için buna karşı İsrail’in Filistin’de birliği önleyici eylemlere girişmesi normaldir.

İsrail-Filistin meselesini asimetrik güç ilişkisi açısından değerlendirirken İsrail’de yaşayan Filistinlilerin durumu da değerlendirilmelidir. İsrail’de yaşayan Filistinli Araplar ile normal İsrail vatandaşları arasındaki güç farkı oldukça belirgindir. İsrail’de yaşayan Filistinliler ulusal yapılardan dışlanır. İsrail güvenlik gücü içerisinde, kabinede ve yüksek mahkeme üyeliklerinde yer alamazlar. Bu yapısal asimetri üstelik açıkça ilan edilmektedir. Yapılan anketlerde hem Yahudiler hem de Filistinliler aralarındaki güç asimetrisi ilişkisinde Yahudilerin daha güçlü olduğunu kabul ederler.⁸¹

4.1. Filistin-İsrail Meselesinde Arabuluculuk

Asimetrik güce sahip tarafların mücadelesinde zaman zaman üçüncü taraflar arabuluculuk rolü üstlenerek çatışmayı durdurmak ve uzlaşma sağlamak için harekete geçebilir. Arabuluculuk gönüllülük

⁷⁹ Galia Golan, “Asymmetry in Cross-Conflict Collaboration: Is There a Gender Factor?”, *Peace and Conflict Studies*, Vol. 18: No.2, Article 1, 2011, p. 169.

⁸⁰ Robert Schub, “Unfair Fights: Power Asymmetry, Nascent Nuclear Capability and Preventive Conflict”, *Conflict Management and Peace Science*, 2017, Vol. 34(4), p. 432.

⁸¹ Nadim N. Rouhana and Susan H. Korper, “Dealing with the Dilemmas Posed by Power Asymmetry in Intergroup Conflict”, *Negotiation Journal*, Vol. 12, No. 4, 1996, p. 354.

esasına dayanır ve başarısı çatışma içerisinde olan her iki tarafın üst düzeyde müzakere talebi ve motivasyonuna bağlıdır.⁸² Daha güçlü olan ve zorlayıcı yeteneği olan üçüncü tarafların arabuluculuğu daha etkili ve istikrarlı sonuçlar sağlayabilir.⁸³ Arabulucunun önyargılı olması ise müzakerelerin başarı ile sonuçlanıp sonuçlanmaması ile ilişkili olabilir.⁸⁴

Gerek ABD gibi büyük güçler, gerek bölgesel devletler ve onlar arasındaki güç ilişkileri İsrail-Filistin müzakerelerini etkilemiştir. İsrail ile Arap ülkeleri arasında yürütülen müzakerelere dâhil olan üçüncü tarafların ya da arabulucuların amacı gücü dengelemektir.⁸⁵ İsrail-Filistin meselesinde taraflara eşit imkânlar sahip iki müzakereci gözüyle bakmak güçlü taraf İsrail'in çıkarına olabilir. Yani tarafsızlık adına güç asimetrisini görmezden gelmek yanlıştır. Güç ilişkisinde denge olduğu ön kabulü adaletli şekilde hakikate ulaşmak ve siyasal değişimi sağlamak konusunda başarısızlık doğurabilir.⁸⁶ Bu bağlamda İsrail Filistinliler ile karşılıklı müzakere yapmayı tercih ederken Filistinliler genelde müzakerelere üçüncü tarafın katılımını talep edebilir.

Kimi zaman güçlü bir arabulucu kendi çözümünü dayatınca çatışan taraflar kendi aralarında görüşmeyi tercih edebilir. Madrid görüşmeleri sonrasında ABD'nin İsrail yanlısı arabuluculuk rolünden rahatsız olan FKÖ İsrail ile doğrudan görüşmüştür.⁸⁷ Camp David Anlaşmasına doğru

⁸² Jacob Bercovitch and Su-Mi Lee, "Mediating International Conflicts: Examining The Effectiveness of Directive Strategies", *International Journal of Peace Studies*, Volume 8, Number 1, Spring/Summer 2003, p. 2.

⁸³ Tobias Böhmelt, "The Effectiveness of Tracks of Diplomacy Strategies in Third-Party Interventions", *Journal of Peace Research*, Vol. 47, No. 2, Mart 2010, p. 176.

⁸⁴ Burcu Savun, "Information, Bias and Mediation Success", *International Studies Quarterly*, Vol. 52, No. 1, March 2008, p. 44.

⁸⁵ Saadi Touval, "The Impact of Multiple Asymmetries on Arab-Israeli Negotiations", William I. Zartman and Jeffrey Z. Rubin, (ed), *Power and Negotiation*, University of Michigan, Michigan, 2005, p. 169.

⁸⁶ Nadim N. Rouhana, "Group Identity and Power Asymmetry in Reconciliation Processes: The Israeli-Palestinian Case", *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 10(1), 2004, p. 42.

⁸⁷ Louis Kriesberg, "Mediation and the Transformation of the Israeli-Palestinian Conflict", *Journal of Peace Research*, vol. 38, No. 3, 2001, p. 386.

süreçte ise Mısır ve İsrail liderleri kendi aralarından çok ABD ile müzakere etmişlerdir.⁸⁸ ABD Ekim 1973'te İsrail-Mısır ve İsrail-Suriye arasında anlaşma sağlanması için mekik diplomasisi ile arabulucu olmuştur. ABD'nin 1973 yılındaki savaş sonrası ortaya çıkan petrol ambargosunun kendisine zarar vermesi nedeniyle arabuluculuğa soyunduğu ifade edilebilir. Camp David Anlaşması, Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ile dönemin İsrail Başbakanı Menahem Begin arasında gizli pazarlıkların ardından 17 Eylül 1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter gözetiminde imzalanmıştır. Anlaşma aynı zamanda güçlü bir üçüncü tarafın çatışma süreçlerinde arabuluculuk rolüne dair önemli bir örnek olmuştur. Nitekim Camp David ile İsrail 1967'deki 6 Gün Savaşı'nda ele geçirdiği Sina Yarımadası'ndan çekilirken Filistin'e belli bir zaman dilimi için kısmi özerklik gibi tavizler vermiştir. İsrail askerlerinin Gazze ve Batı Şeria'daki varlığının sürdürülmesi ile söz konusu anlaşma Mısır-Amerikan girişimiyle İsrail işgalini yasal hale getiren durumu sağladığı için eleştirilmiştir.⁸⁹ Ayrıca 1979'da İsrail-Mısır barışı ortaya çıkarken Filistinliler Camp David'de yer almamıştır.

Güçlü tarafın hedefleri doğrultusunda bir düzen varsa üçüncü taraf statükoyu koruyabilir. Hatta kimi zaman üçüncü taraf eşitsizliği sürdürür ve daha da derinleştirip şiddetlendirebilir. ABD yönetiminin Filistin İsrail meselesine bakışı genelde bu çerçevede değerlendirilebilir. Filistin-İsrail sorunundaki asimetriyi zayıf taraf olan Filistin lehine düzelterek bir arabulucu ihtiyacı söz konusudur. Bu noktada ABD'nin asimetriyi dengelemek için Filistin tarafında gerektiği gibi yer almadığı görülmektedir. ABD'nin yaklaşık 8 milyon nüfuslu İsrail'e gönderdiği yardım Kuzey Afrika'ya yolladığından daha fazladır.⁹⁰ Başkan Donald

⁸⁸ Tom Princen, "Camp David: Problem-Solving or Power Politics as Usual", *Journal of Peace Research*, Vol. 28, No. 1, Special Issue on International Mediation, February 1991, p. 66.

⁸⁹ Fayez A. Sayegh, "The Camp David Agreement and the Palestine Problem", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 8, No. 2, Winter 1979, p. 9.

⁹⁰ Ilan Pappé, "Clusters of history: US Involvement in the Palestine Involvement in the Palestine Question", *Race & Class*, vol. 48, 3, 1 January 2007, p. 26.

Trump döneminde ABD, BM üzerinden Filistinlilere giden 125 milyon dolarlık yardımın yarısından daha fazlasının geri çekildiğini duyurmuştur. Trump'ın kararı asimetriyi daha da derinleştirmesi açısından Filistin için ciddi sorundur.⁹¹ ABD tarafından Filistin'e yapılan maddi yardımların adresi de bölünme ve parçalanma yolunda olumsuz katkıda bulunmuştur. Washington, Filistinli güvenlik güçlerini ABD Güvenlik Koordinatörlüğü Ofisi aracılığı ile Hamas'a karşı eğitmiştir.⁹²

Sonuç

Bu çalışmanın İsrail ile Filistin arasındaki çözümsüzlüğü mü yoksa Filistin içinde Hamas ve El Fetih arasındaki çözümsüzlüğü mü incelemeye çalıştığı sorusu akla gelebilir. Filistin içerisindeki sorun giderilmeden ve birlik sağlanmadan İsrail ile kalıcı bir çözümden bahsedilemez. Bu nedenle aslında Filistin içi bir meseleyi anlatma gayesi gibi görülen çalışma nihai anlamda İsrail ile Filistin arasındaki barışa yöneliktir.

Asimetrik güç ilişkisiyle müzakere süreçlerine bakıldığında düşük güç dengesi ile yapılan görüşmelerin sürdürülebilir başarıya ulaşma şansı oldukça zordur. Bu nedenle İsrail ile Filistin arasındaki güç dengesi artmadıkça barış sürecine dair olumlu bir sonuca ulaşılması zor olarak değerlendirilebilir. Filistinliler arasındaki iç uyum ise İsrail ile gelecek dönemde yapılacak müzakerelerde Filistin tarafının elini güçlendirecektir. İsrail-Filistin meselesinde tarafların birbirini durdurabilecek bir güç seviyesine gelmesi umudu böylece artırılabilir. Güç dengesi yakalandığında sorunun taraflara çıkaracağı maliyetin eşite yakın olması ile barış şansı ve umudu yükselebilir.⁹³

⁹¹ Victor Davis Hanson, Trump Threatens to Deal Another Blow to the Palestinian Cause, *National Review*, <https://www.nationalreview.com/2018/01/trump-threatens-end-american-foreign-aid-palestinians/> (Erişim Tarihi 07.11.2020).

⁹² David Makovsky, "The Fatah-Hamas Reconciliation: Threatening Peace Prospects", *The Washington Institute for Near East Policy*, Washington, 5 February 2013, p. 1.

⁹³ Raymond Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East*, Manchester University Press, Manchester, 2003, p. 238.

Filistin'in Hamas ve El Fetih arasında bölünmesi İsrail ile yapılan askerî, diplomatik ve siyasi mücadeleyi zayıflatmaktadır.⁹⁴ Filistin liderliğindeki bölünme sonrası İsrail'in kendi çözümünü ya da çözümsüzlüğünü hayata geçirmeye dönük adımlarını daha rahat attığı ifade edilebilir. Hamas'ın sivillere dönük saldırıları İsrail'in çözümsüzlüğe dönük kendi eylemlerini meşrulaştırmada kullanılan bir araca dönüşmüştür. İsrail Hamas'ın tüm yapılarını ayırım gözetmeksizin terörist örgüt olarak kabul etmektedir. Bu nitelendirme temelde El Fetih ile Hamas'ın bir araya gelmesini zorlaştırma amacı şeklinde de okunabilir. Karşı tarafta meşru olarak değerlendirilen muhatap yanında terörist olarak tanımlanan bir başka muhatap yer aldığı müzakere süreci başlamayabilir. Karşı tarafı terörist olarak kabul eden güçlü taraf müzakere masasından uzaklaşmak için bir bahane bulmuş olabilir.

Hamas ve El Fetih'in birlikte sürdürmeleri gereken bu mücadelede karşı karşıya gelmeleri Hamas'ın salt siyasi bir örgüt olması önünde engeldir. Zira bu durum ile birlikte Hamas yalnız İsrail'e karşı değil rakibi El Fetih'e karşı da silahlı kanadını sürekli hazır tutmak zorunda kalmaktadır. Hamas'ın silahlı kanadını feshetmesi El Fetih tarafından bastırılma riskini ortaya çıkarmaktadır. Filistin topraklarında İsrail işgali sürerken askerî kanadını tasfiye edip tamamen barışçıl bir mücadele yürütmesi talebi Hamas için yerine getirilmesi zor bir istektir. Ancak Hamas'ın silahlı kanadının resmi Filistin güvenlik güçlerine katılması seçeneği değerlendirilebilir.

Bir devlete karşı mücadele yürüten devlet olmayan aktörlerin oluşturduğu parçalanmış yapı çatışmada nihai anlaşmaya varmayı engelleyebilir ya da geciktirebilir. Devlete karşı mücadele eden devlet olmayan aktörler arasındaki bölünme barış karşıtı eylemleri artırabilir.⁹⁵ El Fetih'in Hamas'ın onayı olmaksızın İsrail ile yapacağı bir anlaşmaya karşı Hamas bu süreci bozmaya yönelik şiddet eylemlerine girişebilir.

⁹⁴ Jeong, *a.g.e.*, p. 236.

⁹⁵ Wendy Pearlman and Kathleen Gallagher Cunningham, "Nonstate Actors, Fragmentation, and Conflict Processes", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 56, No. 1, February 2012, p. 9.

El Fetih ile Hamas arasındaki çatışma ve gerginliğin sona erdirilmesi ile Hamas'ın bir şekilde ve belki de dolaylı olarak İsrail ile müzakereye dâhil edilmesi kalıcı barış için doğru bir seçenek olabilir. Bu noktada Hamas'ın FKÖ'ye katılması ortak bir noktada buluşmak adına tartışılabilir.

İsrail işgaline karşı mücadele edenleri birleştirecek ortak nokta ise Filistinlilik kavramı şeklinde tarif edilebilir. Filistin milliyetçiliği oluşturulurken İntifada, kefiye, şehitlik, Kubbet-ül Sahra ve elbette Kudüs gibi simgelerden yararlanılabilir.⁹⁶ Ulusal karakter eksikliği kadar Arafat sonrası Filistin'de karizmatik bir lider eksikliği de yaşanmaktadır. Siyasal alandaki bölünmüşlük egemen ve tanınan bir Filistin devleti konusundaki umutları azaltmakta aynı zamanda ve Filistin ulusal mücadelesini zayıflatarak siyasal başarıları ket vurmaktadır.⁹⁷

Filistin içi güç mücadelesi ve kendi meşruiyetlerini sağlama gayreti çerçevesinde bazı grupların İsrail'e karşı şiddet eylemleri düzenlendiği görülmüştür. Siyasal alanda temsil gücü az olanların şiddet ile bunu elde etme çabası izlenebilir. Bu nedenle Filistin'de iç barışın sağlanarak bölünmenin sonlandırılması huzur ve barış talep eden İsrail için de tercih edilebilir.

İsrail'in Filistinlilere karşı uyguladığı Gazze ve Batı Şeria'daki çevreleme ve kontrol politikası "Güney Afrikalılaştırma" olarak yorumlanabilir.⁹⁸ Güney Afrika'nın Bantustan politikası böl ve yönet stratejisinin bir sonucu olarak gerçekleşirken İsrail de Filistin'i Gazze ve Batı Şeria şeklinde coğrafi olarak parçalamaktadır. İsrail'in Batı Şeria'da inşa ettiği güvenlik duvarı apartheid iddialarını güçlendirecek bir girişimdir. İsrail Başbakanlarından Ariel Şaron Filistin için "Bantustan"

⁹⁶ Laleh Khalili, *Heroes and Martyrs of Palestine The Politics of National Commemoration*, Cambridge University Press, New York, 2007, p. 2.

⁹⁷ Omar Shaban, "The Implications of Siege and the Internal Palestinian Division on the Situation in the Gaza Strip Since 2007", *Palestinian-Israel Journal*, 1 July 2017, p. 74-75.

⁹⁸ Heribert Adam, "Mandela in Palestine: Peacemaking in Divided Societies", Guy Ben-Porat, (ed), *The Failure of the Middle East Peace Process*, Palgrave Macmillan, London, 2008, p. 239.

modelinin en uygun çözüm olduğunu savunarak bu modeli düşündüğünü açıkça ifade etmiştir.⁹⁹

İsrail-Filistin çatışması, Güney Afrika'daki Beyaz Afrikalı-Siyah Afrikalı çatışması ya da Kuzey İrlanda'daki Birlikçi-Cumhuriyetçi çatışmasıyla karşılaştırabilir. Kuzey İrlanda ve Güney Afrika'da tarafların şahinleri vardı ve bu şahinler diğer tarafın şahinlerini terörist diye tanımlıyorlardı. Baskın olan kesim diğer gruba karşı toplumsal ayrımcılık, ırkçılık, siyasi hakların reddi ve olağanüstü güvenlik politikaları benimsiyordu.¹⁰⁰ Bu örneklerde Fransızların “*interlocuteur valable*” yani “meşru sözcüler” dediği kimselerin iktidarda olduğu süreçte siyasi çözüme ulaşıldı. Bu tabir genellikle belli bir liderde somutlaşan, güçlü destek sahibi, politikalarında “şahin” ve bu yüzden üzerinde uzlaşılan çözümü garantileyecek grubu anlatır. Güney Afrika'da çözüm bir tarafta De Klerk ve Milliyetçi Parti ve diğer tarafta Nelson Mandela ve Afrika Ulusal Kongresi arasında gerçekleştirilmiştir. Kuzey İrlanda'da ise çözüme bir tarafta Protestan Papaz Ian Paisley ve Demokratik Birlik Partisi ve diğer tarafta Gerry Adams ve Sinn Fein ile ulaşılmıştır. Filistin'de Hamas, İsrail'de Likud Partisi lideri ve Başbakan Binyamin Netanyahu bu tanıma uyacak şahin siyasi temsilciler olabilir.

Filistin-İsrail meselesinde çözüm için Hamas'ın doğrudan ya da ilk aşamada dolaylı olarak müzakerelerde yer alması ve temsil edilmesi gereklidir. Hamas'ın dışarıda bırakılması İsrail ile El Fetih arasındaki herhangi bir olumlu görüşmeyi de olumsuz etkileyebilir. Kalıcı bir barış için daha sonra Hamas'a başka ek tavizler vermek zorunda kalacağını düşünen hiçbir İsraili müzakereci El Fetih'e çetin ödümler vermeye yanaşmayacaktır.¹⁰¹

⁹⁹ Leila Farsakh, “Independence, Cantons, or Bantustans: Whither the Palestinian State”, *Middle East Journal*, Vol. 59, No. 2, Changing Geopolitics, Spring 2005, p. 231.

¹⁰⁰ Adrian Guelke, “The Peace Process in South Africa, Israel and Northern Ireland: a Farewell to Arms”, *Irish Studies in International Affairs*, Reflections on the Northern Ireland Conflict and Peace Process, 2018, p. 97.

¹⁰¹ Powell, *a.g.e.*, p. 407.

Filistin-İsrail meselesinin bu denli uzun süre devam etme nedenlerinden biri barış sürecine öncülük edecek tarafsız bir arabulucunun yokluğudur.¹⁰² ABD İsrail'in yanında olduğu için Filistin'in karşı tarafı dengelemesi imkânsız hale gelmektedir. ABD ile ittifak içerisinde bir İsrail olduğu müddetçe tüm Arap devletlerinin Filistin'in yanında yer alması dahi güç asimetrisini ortadan kaldırmayabilir. Asimetrik gücü dengelemek adına seçenек olan İslam dünyası birlikten uzak bir görüntü sergilemektedir. El Fetih örgütü Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın desteğini alırken Hamas ise daha çok Katar, Suriye ve İran'dan destek almaktadır. Hamas ve El Fetih örgütü bölgesel güçlerin politikaları ile karşılıklı pozisyonlarını güçlendirmektedir. Bu tablo İran'a karşı ABD ve İsrail ile Suudi Arabistan'ı ortak bir noktada buluştururken Filistin meselesinin çözümünü zorlaştırabilir.

Özellikle İran ve Suudi Arabistan arasındaki karşılıklı güç mücadelesi şeklindeki gerilim dolaylı olarak Filistin içi uzlaşmaya zarar veren unsurlardan biridir. Suudi Arabistan'ın veliaht prensi Muhammed Bin Selman "İsrail-Arap çatışması" söylemini terk edip "İsrail-Filistin çatışması" söylemini tercih etmeye başlamıştır. Bu da Suudi Arabistan'ın Filistin meselesi konusunda eskisi kadar destekleyici olmayacağı sinyali şeklinde yorumlanabilir.¹⁰³ Dolayısıyla Filistin ile İsrail barışının yakın vadede gerçekleşmesi umudu giderek azalmaktadır. Barış elbette statik bir durum değildir. Barış yapmak savaş yapmak gibidir, karmaşık ve sonucu belirsizdir.¹⁰⁴

Summary

What is meant with the concept of division in Palestine is the structure that is presented by two different organizations which are El-Fatah and Hamas. This split represents geographical, sociologic,

¹⁰² Sinai, *a.g.e.*, p. 19.

¹⁰³ Pinhas Inbari, "On the Roots of the Israeli-Palestinian Conflict", *Jewish Political Studies Review*, Vol. 28, No. 3/4, Autumn 2017, p. 67-68.

¹⁰⁴ Kriesberg, *a.g.e.*, p. 390.

economic and political separation. The Palestine society is disintegrated and split into parts with Israel occupation. The geographical separation caused sociologic and economic differences. This separation in Palestine turns into even an internal armed conflict. The weakness caused by the separation in Palestine paves the way to vulnerability in the negotiations with Israel. This situation weakens the military, diplomatic and political struggle against Israel. To end the conflict in asymmetrical power struggles, and to have the ripeness time in the transition to the negotiations can be achieved with hurting stalemate idea especially to the powerful party. In the presence of the balance of power and the intolerable cost idea, the parties may want to negotiate rather than keep the conflict. However, for Israel to think about that, there must be a united and powerful Palestine. The third parties are also inefficient or biased in this conflict. Another option for balancing the asymmetrical power is Islamic world, yet they do not seem to be united at all. The search for solution to the Israel-Palestine problem and to restore the peace and unity in Palestine are not independent from one another. If only Palestine keeps its unity and stays together, then it can advance in closing the power gap with Israel.

Kaynakça**Resmî Belgeler**

Prospects for Palestinian Reconciliation, Series; Assessment Report, Policy Analysis Unit – ACRPS, Doha Katar, Arab Center for Research and Policy Studies, Mayıs 2014, p.1-5.

The National Conciliation Document of the Prisoners 2006; Reference Texts Towards Palestinian National Reconciliation, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Ramallah and Geneva, Second Edition 2011.

Kitaplar

ADAM, Heribert; “Mandela in Palestine: Peacemaking in Divided Societies”, *The Failure of the Middle East Peace Process?*, Ed. by. Guy Ben-Porat, Palgrave Macmillan, London, 2008.

BERRY, Mike and PHILO, Greg; *Israel and Palestine Competing Histories*, Pluto Press, London, 2006.

ELGINDY, Khaled; *Palestinians Between National Liberation and Political Legitimacy, The Arab Awakening: America and the Transformation of the Middle East*, Brookings Institution Press, Washington, 2011.

- FRIEDMAN, George; *Gelecek Yüzyıl, 21. Yüzyıl İçin Öngörüler*, 7. Baskı, Pegasus Yayınları, İstanbul, Şubat 2015.
- HINCHCLIFFE, Peter and MILTON-EDWARDS, Beverly; *Conflicts in The Middle East Since 1945*, Third edition, Routledge, Oxon, 2008.
- HINNEBUSCH, Raymond; *The International Politics of The Middle East*, Manchester University Press, Manchester, 2003.
- JEONG, He-Won; *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, SAGE Publications, London, 2008.
- KARMI, Ghada; *Married to Another Man Israel's Dilemma in Palestine*, Pluto Press, London, 2007.
- KHALILI, Laleh; *Heroes and Martyrs of Palestine The Politics of National Commemoration*, Cambridge University Press, New York, 2007.
- KISSINGER, Henry; *Dünya Düzeni*, Boyner Yayınları, İstanbul, Mayıs 2016.
- KLEIN, Menachem; *The Jerusalem Problem: The Struggle for Permanent Status*, University Press of Florida, Florida, 2003.
- KNUDSEN, Are and EZBIDI, Basem; " Hamas and Palestinian Statehood", *Where Now for Palestine? The Demise of the Two-State Solution*, Ed. by. Jamil Hilal, Zed Books, London, 2007.
- LE MORE, Anne; *International Assistance to the Palestinians After Oslo*, Routledge, Oxon, 2008.
- LEVITT, Matthew; *Hamas Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*, Yale University Press, Published in Cooperation with the Washington Institute for Near East Policy, London, 2006.
- LIEBER, Robert J.; "U.S.-Israeli Relations Since 1948", *Israel's First Fifty Years*, Ed. by. Robert O. Freedman, University Press of Florida, Florida, 2000.
- MIGDAL, Joel and KIMMERLING, Baruch; *The Palestinian People A History*, London, Harvard University Press, London, 2003.
- NAU, Henry R.; *Perspectives on International Relations Power, Institutions, and Ideas*, Fifth Edition, CQ Press, Los Angeles, 2017.
- NEWMAN, David; "The Resilience of Territorial Conflict in an Era of Globalization", *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Ed. by. Miles Kahler and Barbara F. Walter, University of California, San Diego, 2006.
- PERLE, Richard and FRUM, David; *Şeytana Son*, Truva Yayınları, İstanbul 2004.
- PETTENGILL, Julia and AHMED, Houriya; *Regional Actors and the Fatah-Hamas Unity Deal Shifting Dynamics in the Middle East*, Henry Jackson Society, London, May 2011.
- POWELL, Jonathan; *Teröristler ile Konuşmak*, Aykırı Araştırma, İstanbul, Mart 2015.
- ROUGIER, Bernard; *Everyday Jihad*, Harvard University Press, London, 2007.
- SAID, Edward; *Yeni Binyılda Filistin*, Aram, İstanbul, 2002.
- SCHANZER, Jonathan; *Hamas vs. Fatah: The Struggle for Palestine*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.
- SCHULZ, Helena Lindhom; *The Reconstruction of Palestinian Nationalism*, Manchester University Press, Manchester, 1999.

SELVIK, Kjetil and STENSLIE, Stig; *Stability and Change in the Modern Middle East*, I. B. Tauris & Co Ltd., London, 2011.

STEPANOVA, Ekaterina; *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects*, SIPRI Research Report no. 23, Oxford University Press, New York, 2008.

TILLEY, Virginia; *The One-State Solution: A Breakthrough For Peace in The Israeli-Palestinian Deadlock*, The University of Michigan Press, Michigan, 2005.

TOUVAL, Saadi; "The Impact of Multiple Asymmetries on Arab-Israeli Negotiations", *Power and Negotiation*, Ed. by. William I. Zartman and Jeffrey Z. Rubin, University of Michigan, Michigan, 2005.

VERACINI, Lorenzo; *Israel and Settler Society*, Pluto Press, London, 2006.

WHITELAM, Keith W.; *The Invention of Ancient Israel*, Routledge, London, 1996.

ZARTMAN, I. William; "Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond", *International Conflict Resolution After The Cold War*, Ed.by. Paul C Stern and Daniel Druckman, National Academy Press, Washington, September, 2000.

ZUBAIDA, Sami; *Beyond Islam A New Understanding of the Middle East*, I. B. Tauris & Co Ltd, London, 2011.

Makaleler

ARONOFF, Yael S.; "When do Hawks become Peacemakers? A Comparison of two Israeli Prime Ministers", *Israel Studies Forum*, Vol.24, No.1, Spring 2009, p. 39-61.

AUERBACH, Yehudith and GREENBAUM, Charles W.; "Assessing Leader Credibility during a Peace Process: Rabin's Private Polls", *Journal of Peace Research*, Vol. 37, No. 1, January 2000, p. 31-50.

AWAN, Muhammad Safeer; "Global Terror and the Rise of Xenophobia / Islamophobia: An Analysis of American Cultural Production since September 11", *Islamic Studies*, Vol. 49, No. 4, Winter 2010, p. 521-537.

AYMAN, Gülden S.; "Filistin Çıkmazı Üzerine Yeniden Düşünme Gereği", *Akademik Ortadoğu*, Cilt:3, Sayı:2, 2009, s. 41-61.

BALPINAR, Zafer; "Askeri Güç Çarpımı Olarak Yahudi Yerleşim Birimleri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, yıl:10 sayı:20, Ekim 2014, s. 107-110.

BAROUD, Ramzy; "Divide and Rule; How Factionalism in Palestine is Killing Prospects for Freedom", *Washington Report on Middle East Affairs*, October 2016, p. 14-15.

BERCOVITCH, Jacob and LEE, Su-Mi; "Mediating International Conflicts: Examining The Effectiveness of Directive Strategies", *International Journal of Peace Studies*, Volume 8, Number I, Spring/Summer 2003, p. 1-17.

BÖHMELT, Tobias; "The Effectiveness of Tracks of Diplomacy Strategies in Third-Party Interventions", *Journal of Peace Research*, Vol. 47, No. 2, March 2010, p. 167-178.

BRAND, Laurie; "Nasir's Egypt and the Reemergence of the Palestinian National Movement", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 17, No. 2, Winter 1988, p. 29-45.

COBBAN, Helena; "The PLO and the "Intifada"", *Middle East Journal*, Vol. 44, No. 2, Spring 1990, p. 207-233.

CROOKE, Alastair & MILTON-EDWARDS, Beverley; "Elusive Ingredient Hamas-and the Peace Process", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, No. 4, Summer 2004, p. 39-52.

- EISSA, Sherif A.; "A New Regional Approach Toward the Israeli-Palestinian Peace Process", *Contemporary Review of the Middle East* ,5(4), 2018, p. 1-29.
- FARSAKH, Leila; "Independence, Cantons, or Bantustans: Whither the Palestinian State", *Middle East Journal*, Vol. 59, No. 2, Changing Geopolitics, Spring 2005, p. 230-245.
- GIACAMAN, Faris; "Political Representation and Armed Struggle", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 43, No. 1, Autumn 2013, p. 24-40.
- GOLAN, Galia; "Asymmetry in Cross-Conflict Collaboration: Is There a Gender Factor?", *Peace and Conflict Studies*, Vol. 18: No.2, Article 1, 2011, p. 164-181.
- GUELKE, Adrian; "The Peace Process in South Africa, Israel and Northern Ireland: A Farewell to Arms", *Irish Studies in International Affairs, Reflections on the Northern Ireland Conflict and Peace Process*, 2018, p. 93-106.
- HEALEY, Stephen; "Religion and Terror: A Post 9/11 Analysis", *International Journal on World Peace*, Vol. 22, No. 3, September 2005, p. 3-23.
- HILAL, Jamil; "The Polarization of the Palestinian Political Field", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 39, No. 3, Spring 2010, p. 24-39.
- HILDE, Thomas and GREILSAMMER, Ilan; "The Israelis and September 11th", *South Central Review*, Vol. 19, No. 2/3, 9/11, Summer-Autumn 2002, p. 64-72. In Box; *Foreign Policy*, No. 155, July-August 2006.
- INBARI, Pinhas; "On the Roots of the Israeli-Palestinian Conflict", *Jewish Political Studies Review*, Vol. 28, No. 3/4, Autumn 2017, p. 67-68.
- KELMAN, Herbert C.; 'Some Determinants of the Oslo Breakthrough', *International Negotiation*, 1997, 2, p. 183-194.
- KORPER, Susan H., ROUHANA, Nadim N. ; "Dealing with the Dilemmas Posed by Power Asymmetry in Intergroup Conflict", *Negotiation Journal*, Vol. 12, No. 4, 1996, p. 353-366.
- KRIESBERG, Louis; "Mediation and the Transformation of the Israeli-Palestinian Conflict", *Journal of Peace Research*, vol. 38, no. 3, 2001, p. 373-392.
- KURZ, Anat; "A Conflict within a Conflict: The Fatah-Hamas Strife and the Israeli-Palestinian Political Process, In Negotiating in Times of Conflict", *Institute for National Security Studies*, Telaviv, 2015, p. 81-94.
- LESCH, Ann Mosely; "Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan and the Palestinians", *Middle East Journal*, Vol.45, No.1, Winter 1991, p. 30-50.
- MAKOVSKY, David; "The Fatah-Hamas Reconciliation: Threatening Peace Prospects", *The Washington Institute for Near East Policy*, Washington, 5 February 2013, p. 1-6.
- MATTAR, Philip; "The PLO and the Gulf Crisis", *Middle East Journal*, Vol. 48, No. 1, Winter 1994, p. 31-46.
- MORRO, Paul; International Reaction to the Palestinian Unity Government, *Congressional Research Service Report for Congress*, 9 May 2007, p. 1-6.
- PAPPE, Ilan; Clusters of History: "US Involvement in the Palestine Involvement in the Palestine Question", *Race & Class*, vol. 48, 3, First Published Jan 1, 2007, p. 1-28.
- PAULUS, Andreas and VASHAKMADZE, Mindiap; "Asymmetrical War and the Notion of Armed Conflict –a Tentative Conceptualization", *International Review of the Red Cross*, Volume 91, Number 873, March 2009, p. 95-125.

- PEARLMAN, Wendy; “Spoiling Inside and Out: Internal Political Contestation and The Middle East Peace Process”, *International Security*, Vol. 33, No. 3, Winter 2008/2009, p. 79-109.
- PEARLMAN, Wendy and CUNNINGHAM, Kathleen Gallagher; “Nonstate Actors, Fragmentation, and Conflict Processes”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 56, No. 1, February 2012, p. 3-15.
- PRINCEN, Tom; “Camp David: Problem-Solving or Power Politics as Usual”, *Journal of Peace Research*, Vol. 28, No. 1, Special Issue on International Mediation, February 1991, p. 57-69.
- PRUIT, Dean G.; Whither Ripeness Theory, *George Mason University, Institute for Conflict Analysis and Resolution, Working Paper*, No: 25, 2005.
- ROUHANA, Nadim N.; “Group Identity and Power Asymmetry in Reconciliation Processes: The Israeli–Palestinian Case, Peace and Conflict”, *Journal of Peace Psychology*, 10(1),2004, p. 33–52.
- SAVUN, Burcu; “Information, Bias, and Mediation Success”, *International Studies Quarterly*, Vol. 52, No. 1, March, 2008, p. 25-47.
- SAYEGH, Fayez A.; “The Camp David Agreement and the Palestine Problem”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 8, No. 2, Winter 1979, p. 3-40.
- SAYIGH, Yezid; “Escalation or Containment? Egypt and the Palestine Liberation Army, 1964-67”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 30, No. 1, February 1998, p. 97-116.
- SCHULZ, Helena Lindholm; “The Al- Aqsa Intifada as a Result of Politics of Transition”, *Arab Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 4, Autumn 2002, p. 21-46.
- SCHUB, Robert; “Unfair Fights: Power Asymmetry, Nascent Nuclear Capability and Preventive Conflict”, *Conflict Management and Peace Science*, 2017, Vol. 34(4), p. 431-455.
- SHABAN, Omar; “The Implications of Siege and the Internal Palestinian Division on the Situation in the Gaza Strip Since 2007”, *The Palestine-Israel Journal*, Vol.22 No.2 & 3, 2017, p. 74-75.
- SINAI, Joshua; “Why Israel Can’t Resolve the New Palestinian Intifada”, *Israel Studies Bulletin*, Vol. 16, No. 2, Spring 2001, p. 14-20.
- SOREK, Tamir; “Calendars, Martyrs, and Palestinian Particularism under British Rule”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 43, No. 1, Autumn 2013, p. 6-23.
- STEIN, Kenneth W.; “The Intifada and the 1936-39 Uprising: A Comparison”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 19, No. 4, Summer 1990, p. 64-85.
- TAMNEY, Joseph B.; “American Views of Islam, Post 9/11”, *Islamic Studies*, Vol. 43, No. 4, Winter 2004, p. 599-630.
- TAYLOR, Alan R.; “The PLO in Inter-Arab Politics”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 11, No. 2, Winter 1982, p. 70-81.
- YUCHTMAN-YAAR, Ephraim; “The Oslo Process and Israeli-Jewish Public: A Story of Disappointment”, *Israel Studies Forum*, Vol. 18, No. 1, Autumn 2002, p. 11-25.

Güç Asimetrisi Çerçevesinde
Filistin'deki Bölünmüşlüğün İsrail ile Çözumsuzlüğe Etkisi

İnternet Siteleri

HANSON, Victor Davis; Trump Threatens to Deal Another Blow to the Palestinian Cause, National Review, <https://www.nationalreview.com/2018/01/trump-threatens-end-american-foreign-aid-palestinians/> (Erişim Tarihi 07.11.2020).

KAREEM, Khadder; "WikiLeaks: Palestinian group 'asked Israel' to attack Hamas", CNN, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/12/21/mideast.wikileaks.fatah.hamas/index.html>, (Erişim Tarihi 22.04.2019)

KLEIN, Yael; Wikileaks: Israel actively Supported Hamas, Jerusalem Online, <https://www.jerusalemonline.com/wikileaks-israel-actively-supported-hamas-6980/>, (Erişim Tarihi 05.02.2020).

US Embassy Cables; US discusses Gaza with Israeli security chief, Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/07/israel-gaza1>, (Erişim Tarihi 06.05.2018).

819

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 36